

Crikvenica - Igralište, zaštitno probno istraživanje tijekom 2004. godine

Crikvenica - Playground Trial Rescue Excavation in 2004

Goranka Lipovac Vrkljan

Primljeno/Received: 28. 2. 2005.
Prihvaćeno/Accepted: 23. 3. 2005.

U gradu Crikvenici obavljena su, tijekom srpnja i kolovoza 2004. godine, zaštitna probna arheološka istraživanja. Na poziv Grada Crikvenice i Ustanove u kulturi "Dr. Ivan Kostrenčić", Institut za arheologiju provodio je zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Crikvenica - Igralište, pod vodstvom dr. sc. Goranke Lipovac Vrkljan.

Tijekom istraživanja na lokalitetu Igralište, utvrđeno je već ranije predmnijevano postojanje kulturnog sloja razdoblja rimske antike. Radi se o nalazu obilja ulomaka keramičkog materijala, unutar koga prevladava uporabna i graditeljska keramika. Ističe se nalaz većeg broja ulomaka amfora u odnosu na ostali keramički materijal. Zapaženo je da se u određenom trenutku, cjelokupni keramički materijal položio poradi sekundarne potrebe njegova korištenja. Ispod ovog sloja keramičkog taraca, ustanovljeni su veći dijelovi zapečene, crvene, kompaktne zemlje, za koju pretpostavljamo da se radi o vatrištu (dijelovima ložišta?). Uz ovu glinastu strukturu, osim veće prisutnosti gara, nalaženo je mnoštvo amorfnih keramičarskih oblika, znatna količina troske kao i manji komadići drva.

Nalazi žbuke, upućuju na pretpostavku da u blizini postoji i arhitektura. Prema podacima koji su prikupljeni tijekom slučajnih graditeljskih radova, na istom je lokalitetu, tijekom proteklih sedamdesetak godina, pronalazeno mnoštvo ulomaka uporabne i graditeljske keramike, kao što je nađena i arhitektura zida. Posebna je zanimljivost i nalaz opeke sa žigom, čija se pojava veže na vrlo ograničeni prostor Hrvatskog primorja.

*Prema nalazima koji su otkriveni tijekom zaštitnih probnih istraživanja 2004. godine na lokalitetu Crikvenica - "Igralište", moguće je predmnijevati postojanje određene keramičarske radionice unutar antičkog naselja *Ad Turres*, na prijelazu I./II. st. po Kr.*

Ključne riječi: Crikvenica, rimska antika, graditeljska keramika, uporabna keramika

Key words: Crikvenica, Roman Antiquity, structural clay products, coarse pottery

U razdoblju od 19. srpnja do 10. kolovoza 2004. Institut za arheologiju iz Zagreba, na poziv Grada Crikvenice, a putem Ustanove u kulturi "Dr. I. Kostrenčić" te pod vodstvom dr. sc. Goranke Lipovac Vrkljan, znanstvene suradnice i voditeljice projekta "Liburnski limes - arheološka topografija", obavio je probna arheološka zaštitna sondažna istraživanja na lokalitetu Crikvenica - Igralište u Crikvenici (općina Crikvenica, Primorsko-goranska županija). Lokalitet je, kao kulturni sloj, definiran 1984. godine prilikom graditeljskih radova na prostoru pomoćnoga nogometnog igrališta (Starac 1991, 6, 221 - 226, T. I - T. VII). Neposredno prije arheoloških istraživanja 2004. g., lokalitet je preventivno zaštitio nadležni Odjel za zaštitu kulturne i prirodne baštine u Rijeci.

Uz voditeljicu istraživanja, dr.sc. Goranku Lipovac Vrkljan, u iskapanjima su, kao suradnici, sudjelovali Ranko Starac, kustos Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja i Dženi Los Čandrlić, diplomirana arheologinja.¹

Probna arheološka istraživanja na lokalitetu Crikvenica - Igralište financirao je u cijelosti Grad Crikvenica, putem Ustanove u kulturi "Dr. I. Kostrenčić".

O postojanju antičke postaje i određenog naselja *AD Turres* kazuje nam nekoliko izvora *Tabula Peutingeriana*, *Itinerarium Antonini* i *Cosmographia* smještajući ga uz rimsku cestovnu komunikaciju *Aquileia - Senia*, na prostor od *Tarsatice* (Rijeke) do *Senie* (Senja)². Analizom upisane duljine cestovne dionice prema terenskoj konfiguraciji kroz Vinodol, *Ad Turres* se najvjerojatnije nalazi na prostoru današnjega grada Crikvenice, kao što je na posljetku zaključila i prof. Radmila Matejčić (Matejčić 1981, 314 - 315).

Arheološko nalazište Crikvenica - Igralište smješteno je na sjevernom rubnom dijelu grada Crikvenice, unutar prostora Vinodolske doline (općina Crikvenica). Položajem, lokalitet je uže određen: na zapadu pomoćnim nogometnim igralištem NK Crikvenica, na jugu glavnim nogometnim igralištem NK Crikvenica, a na istoku ga zatvara Kotorska ulica (plan 1). Tijekom bliske prošlosti (pedesetih godina 20. stoljeća), na tom se prostoru nalazilo obrađivano crikveničko polje.

¹ Studenski dio ekipe činile su apsolvence arheologije Antonija Mažuranić i Mirna Vujnović. Tehnički dio, posebno fotodokumentaciju, obavljao je Dragan Pelić. Poslove iskopa obavljali su radnici iz Triblja: Alen Miklič, Marino Zupčić i Elvis Čizmešija. Tijekom trajanja istraživanja, vrijednu su nam pomoć pružali sami Crikvenčani, posebno Tea Jerić i Sanja Škratić, koje su bile prisutne prilikom bagerskih iskopa osamdesetih godina. Na tome im se posebno zahvaljujemo.

² Na *Tabuli Peutingeriani*, Seg. V, 1, 2, 3, označen je smještaj postaje *Ad Turres* između *Tarsatice* i *Senije* na jednakoj udaljenosti od XX. rimskih milja.

Plan 1. Pogled na istraženu površinu na lokalitetu Crikvenica - "Igralište" 2004. godine (snimila G. Lipovac Vrkljan)

Plan 1 - View of the excavated area on the Crikvenica-Playground site in 2004 (photo by G. Lipovac Vrkljan)

Širi prostor unutar koga je utvrđen (slučajnim pokretnim i nepokretnim arheološkim materijalom te rekognosciranjem) antički rimskodobni lokalitet Crikvenica - Igralište, proteže se od lijevog toka rječice Dubračine u Vinodolskoj ulici na zapadu do gradinskoga i srednjovjekovnog naselja Kotor na istoku. Južno mu je prostiranje, za sada, potvrđeno na sjevernoj polovici nogometnog igrališta NK Crikvenica. Pitanje sjevernog rastera, prema kasnoantičkoj postaji Badanj i Vinodolskoj dolini, ostaje otvorenim. Nekoliko slučajnih nalaza s tog prostora upućivalo bi na znatniju površinu (Dračić 1991, 6, 235-239). Kako nisu provedena temeljita arheološka ispitivanja tog prostora, ovaj smjer protezanja lokaliteta ostaje još nepoznatim.

O postojanju arheološkog nalazišta na položaju nekadašnjega crikveničkog polja na sjevernom rubnom dijelu grada Crikvenice, točnije na prostoru koji sa zapadne strane zatvara Vinodolska ulica i rječica Dubračina a na istoku Kotorska ulica i prostor Podkatora, znano je još od 30-ih godina XX. stoljeća. Prilikom raznih graditeljskih radova na tom su prostoru otkriveni ostaci arhitekture te mnoštvo graditeljske i uporabne keramike razdoblja rimske antike (Dračić 1991, 6, 235-239).

Probna arheološka istraživanja, zaštitnog obilježja, koja su provedena 2004. godine, zapravo su prva arheološka istraživanja provedena na području grada Crikvenice³, a unutar prostora na kome su tijekom proteklih sedamdesetak godina pronalazeni važni arheološki pokretni i nepokretni nalazi.

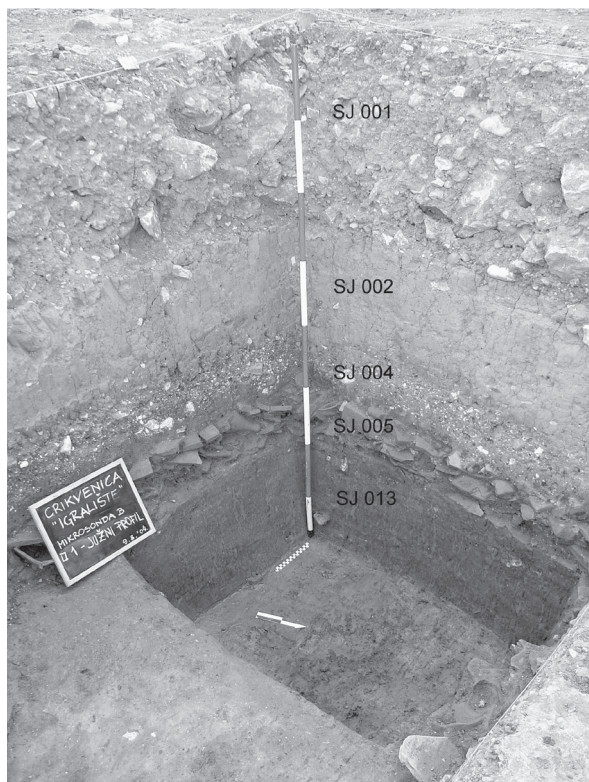
Terenska istraživanja u 2004. g. trajala su 22 radna dana. Istraživanje je započeto 20. srpnja 2004. bagerskim čišćenjem terena na lokalitetu Crikvenica - Igralište. Skinut je, u prisutnosti voditelja terenskih arheoloških istraživanja dr. sc. Goranke Lipovac Vrkljan, površinski sloj od 0,50 m recentnog nasipa graditeljske šute. Uslijedilo je potom geodetsko snimanje lokaliteta, postavljanje geodetske mreže i triju repernih točaka koje su povezane na osnovnu geodetsku točku (geodetsku kotu) Crikvenice.

Na podlozi geodetske mreže ucrtavana je situacija rastera i stratigrafskih jedinica unutar Sonde A i kasnije Mikrosonde B. Sveukupno je zabilježeno 13 stratigrafskih jedinica (SJ 001 - SJ 013) u iskopu koji je izveden do zdravice.

Probno arheološko sondiranje na lokalitetu **Crikvenica - Igralište** bilo je ograničeno (ponajviše financijski, a i vremenski) na sondu - **Sonda A**, veličine 4,00 x 4,00 m, kasnije proširenu za kosinu istočnog profila od 0,50 m). Sonda A postavljena je unutar geodetske koordinatne mreže, a na osnovi četiriju kvadranta veličine 2,00 x 2,00 m: □ 1, □ 2, □ 3 i □ 4. Do pojave kulturnog sloja, istraženi su kvadrati unutar Sonde A □ 1, □ 2, □ 3, □ 4. Prema pojavi kulturnog sloja određena je manja površina prostora istraživanja - **Mikrosonda B**, veličine 4,00 x 2,00 m, s □ 1 i □ 2 koji su istraženi u potpunosti do zdravice.

Pri istraživanju Sonde A i njene Mikrosonde B utvrdili smo sljedeće slojeve: (slika 1) sloj SJ 001 predstavlja recentni nasip graditeljske šute. Radi se o nanosu otpada većih betonskih ulomaka, metalnim dijelovima graditeljske konstrukcije, većim ulomcima kamena i ostalom otpadu koji je odlagan na prostor Sonde A (i njenu okolicu) prilikom raznih graditeljskih radova u blizini. Sloj 001 leži na sloju zelenkaste glinaste naplavine s manjim primjesama pijeska. Ovaj sloj određen je kao SJ 002 i potpuno je ste-

3 Terenska istraživanja kao i cjelokupna dokumentacija vodeni su na temelju metode stratigrafskih jedinica, a prema službenim obrascima Instituta za arheologiju, uz nadopunu dokumentacijom Odjela za kulturnu i prirodnu baštinu Zagreb Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Izvorna terenska dokumentacija nalazi u Institutu za arheologiju, a kopije su predane nadležnom Odjelu za kulturnu i prirodnu baštinu Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja.

Sl. 1. Situacija stratigrafskih jedinica unutar Mikrosonde B (snimila G. Lipovac Vrkljan)
Fig. 1. Situation of stratigraphic units in Micro-sondage B (photo by G. Lipovac Vrkljan)

rilan. Ispod njega je zabilježen novi sloj, SJ 004. Radi se o naboju ilovače, smeđe-crvene boje, uz dodatke pijeska i sitnijih bijelo-sivih kamenčića vapnenca, pomiješanih s manjim ulomcima uporabne i graditeljske keramike. Unutar ovog sloja SJ 004 javlja se i prvi kulturni sloj. Sloj SJ 004 preslojio je sloj SJ 005 smeđe-crvenkaste granulirano pjeskovitije ilovače, pomiješane sa znatnijom količinom ulomaka keramike, opeke te troske. Ispod sloja SJ 005 nalazi se sloj SJ 006 i sloj SJ 009, kao poravnane površine SJ 005. Radi se o vrlo plitkom sloju zbijene i masne prepečene ilovače crvenkaste boje, uz znatniju primjesu gara. Ovaj je sloj SJ 006 i SJ 009 preslojio sloj SJ 008 zelenkasto-sive pjeskovite ilovače. Ispod njega nalazi se sloj SJ 013 tamnozeleno-sive ljepljive i vlažne naplavinke glina koja se određuje kao zdravica. Na toj razini istraživanje je završeno.

Na apsolutnoj visini, ∇ 1,89 - 1,59 m (SJ 004) naišli smo na kompaktnu, srednje drobljivu pjeskovitu ilovaču. Boje tamnosmeđe do crvenkaste. U ilovači, pomiješanoj s većom količinom vapnenačkog kamena, pronađena je prilična količina ulomaka keramike. Prevladava, gotovo isključivo, graditeljska i uporabna keramika: krovna, zidna i podna opeka, čaše, zdjelice, tanjuri. Prisutna je i veća količina ulomaka amfora. Osim standardne crvenkasto-narančaste keramike, nailazilo se na znatno gorenu keramiku, od čega je uzeto nekoliko uzoraka: koji će biti predani na analizu zajedno s uzorkom gline, izvađene u kaverni nedaleko arheološkog lokaliteta Crikvenica - Igralište. U tragovima su nađeni grumeni žbuke. Njena je prisutnost posebno uočljiva na zapadnom i južnom rubnom dijelu □ 2 Mikrosonde B, s naznakom njene daljnje prisutnosti u južnom profilu.

Uz znatniju koncentraciju keramičkih ulomaka u SJ 004, znakoviti su nalazi keramičke troske. Uz trosku je nađena manja koncentracija gara, gotovo samo u tragovima. Javljuju se i manji ulomci životinjskih i ljudskih kostiju.

Sl. 2. Antički kulturni sloj s keramičkim teracom (snimila G. Lipovac Vrkljan)
Fig. 2. Antiquity cultural layer with ceramic terrazzo (photo by G. Lipovac Vrkljan)

Svi nalazi unutar SJ 004 upućuju da se radi o sloju antičke rimskodobne šute, razbacane bez određene pravilnosti. Ulomljenost keramičkih predmeta i opeke nastaje vjerojatno onodobno kada se prostor lokaliteta Crikvenica - Igralište napušta.

Pod tim antičkim slojem zamijećen je novi SJ 005, a na relativnoj dubini 1,30 m (∇ 1,61 m - 1,44 m). U smečkasto-okere ilovači gusto su položeni ulomci uporabne i graditeljske keramike. Zanimljivo je da unutar arheološkog materijala prevladavaju ulomci amfora. Koncentracija pronađenoga arheološkog materijala, gara i troske, ravnomjerno je bila raspoređena dužinom i širinom Mikrosonde B, u debljini sloja od 0,20 m. Javlja se i veća prisutnost grumenja žbuke unutar južnog profila u □ 1 i □ 2.

Uz keramiku osrednje kvalitete, nađeno je unutar SJ 005 i mnoštvo ulomaka keramike "tankih stijenki": čaše, plitice, tanjurići.

Osim keramike koja je sva iste boje, strukture kao i kvalitete pečenja, nailazilo se na znatnu nazočnost potpuno gorene keramike kao i na veću koncentraciju amorfnih keramičkih oblika.

Sam ovaj sloj SJ 005 vjerojatno je služio kao keramički tarac, poravnane podište, ali i kao izolacijski sloj, izrađen od razbijenih ulomaka keramičkih predmeta (slika 2).

Nakon vađenja cjelokupnoga keramičkog materijala iz SJ 005, primjećena je pojava sasvim druge strukture zemlje. Radi se o sivo-zelenkastom naboju ilovače koji vjerojatno predstavlja antičko podište. Njega prekidaju zemljani naboji (njih četiri) nepravilnog oblika koji se proteže na spoju dvaju kvadrata Mikrosonde B (na njejoj polovici), a šire se prema sjeveru i prema jugu. Dimenzije naboja su: 0,95 m x 0,45 m. Radi se o sloju crveno-narančaste ilovače. Po obilježju strukture, ovi su naboji zbijena kompaktna masa. Ilovača je znatno prepečena i masna. Na njejoj se površini

primjećuju znatniji tragovi gara. Unutar strukture ovih naboja primijećena je određena prisutnost vapnenačkog, vrlo sitnog kamenja i ulomaka drva. Uočava se izostanak nalaza ulomaka keramike. Prema zamijećenim obilježjima, moguće je predmnijevati kako ovi zemljani naboji predstavljaju vatrišta (ložišta?) keramičarske proizvodnje.

Unutar □ 1 i □ 2 Mikrosonde B, uz jugoistočni i jugozapadni profil iskopana su dva probna jarka, kako bi se utvrdilo do koje se dubine/visine proteže kulturni sloj nalazišta Crikvenica - Igralište. Uočen je sloj masne i ljepljive gline, boje tamnozeleno-sive (SJ 013). Ovaj se SJ 013 nalazi ispod antičke podne razine, apsolutne visine ∇ 1,34 m do 0,96 m. Glina je izuzetno ljepljiva i vlažna zbog prisutnosti podzemnih voda. Na ∇ 1,25 m unutar jarka jugozapadnog profila □ 1 javlja se koncentracija vode koja je tijekom nekoliko sati ispunila trećinu površine jarka. U cijelom iskopu gotovo u potpunosti izostaju arheološki nalazi. Nazočnost gara u tragovima, koja se rasprostire cijelom površinom probnih jaraka unutar ljepljive gline, nije moguće odrediti kao određujući element unutar kulturološkoga arheološkog konteksta, zbog potpunog izostanka ostalih sadržaja. Ovaj je sloj gline naplavinski glinasti nanos, zdravica, koga preslojavaju mladi kulturološki slojevi razdoblja rimske antike.

Probna arheološka iskopavanja na lokalitetu Crikvenica - Igralište, koja su se obavljala tijekom srpnja i kolovoza 2004. godine, pokušala su dati neke odgovore vezane uz prijašnju pojavu slučajnih arheoloških nalaza vremena rimske antike na lokacijama neposredno uz arheološko iskopavanje u 2004. g.

Tijekom proteklih sedamdesetak godina, na prostoru uz sam lokalitet Crikvenica - Igralište, pri graditeljskim radovima pronalazena je veća količina graditeljske i uporabne rimske keramike, uz nalaze same arhitekture zida. Kako su svi nalazi bili nađeni izvan bagerskih iskopa, nije bilo moguće odrediti njihov kulturološki i arheološki sadržaj. Upravo poradi toga, provedena su zaštitna probna istraživanja 2004. g. Premda prostorno vrlo ograničena, istraživanja su pružila određene smjernice u rješavanju nepoznanica o antičkom lokalitetu na ovom prostoru, zahvaljujući kojima su dosadašnji arheološki nalazi iz Crikvenice kao i novootkriveni, smješteni unutar određenih vremenskih, tipoloških i prostornih odrednica.

Pokretni arheološki materijal vremenski se može odrediti u razdoblje od druge polovice I. st. do početka III. st. po. Kr. Otkrivena je uporabna i graditeljska keramika te mnoštvo amfora. Zanimljivo je da je sva keramika iste strukture i boje. Cjelokupni arheološki materijal nađen je ulomljen i položen u obliku taraca. Ovakva se vrsta podne izolacije u rimsko doba stavljala za potrebe poravnavanja podišta radi hidroizolacije. Da je to moguć slučaj i s nalazom na lokalitetu Crikvenica - Igralište, ukazuje podatak da je cijeli prostor crikveničkog Vinodola flišno područje, a samo je crikveničko polje, na kome je otkriven arheološki lokalitet, izuzetno bogato podzemnim vodama koje se, pri obilnijim oborinama, javljaju već na dubini/visini od ∇ 0,80 m. Osim keramike koja je sva iste fature i boje, u istraživanjima 2004. g. otkriven je znatan broj ulomaka gorene i potpuno izgorjele keramike. Također je pronađen veći broj keramičke troske i znatna količina amorfnih keramičkih oblika. Zapečeni zemljani naboji SJ 010, SJ 011, SJ 012 i SJ 014 koji sjedaju na SJ 008, ukazuju da se na tom prostoru odvijala određena zanatska djelatnost koja je koristila ova vatrišta za potrebe keramičarskih peći.

Ukupno je unutar Sonde A i njene Mikrosonde B, tijekom iskopavanja 2004. g., pronađeno 210 kg ulomaka keramičkoga arheološkog materijala.

Navedeni nalazi upućuju da je na lokalitetu Crikvenica - Igralište u doba rimske antike djelovala keramičarska radionica, čija se djelatnost može odrediti unutar SJ 008.

Ovi značajni nalazi ukazuju na potrebu daljnjih sustavnih istraživanja kojima bi cilj bio utvrditi raster same keramičarske radionice.

Literatura

- Dračić A. 1991, Naselje na ušću Dubračine od II do VI vijeka, VinZbor 6, Crikvenica, 235 - 247
- Ivančić Dusper Đ. 2004, Zmed gromač, Rijeka - Crikvenica
- Matejčić R. 1981, Pregled kulturno - povijesnih spomenika Vinodola, VinZbor 2, Crikvenica, 309 - 335
- Starac R. 1991, Antička keramika na lokalitetu "Igralište" u Crikvenici, VinZbor 6, Crikvenica, 221 - 235

Summary

From 19 July to 10 August 2004, the Zagreb Institute for Archaeology, lead by Goranka Lipovac Vrkljan, Ph.D., Associate researcher and Project Manager of "Liburnia Limes - Archaeological Topography", conducted rescue excavations by cutting several trial trenches at the Crikvenica - Igralište (Playground) site in the Crikvenica Municipality, in the Primorje-Gorski kotar County.

Data on the existence of an antiquity station and the settlement Ad Turres can be found in several historical sources such as Tabula Peutingeriana, Itinerarium Antonini and Cosmographia by placing it along the Roman route leading from Aquileia to Senia, in the area between Tarsatica (Rijeka) and Senia (Senj).

The archaeological Crikvenica-Playground site is situated in the northern periphery of the town of Crikvenica, in the Vinodol Valley, Crikvenica Municipality.

As part of the trial excavation, a 5 x 4 m trench was cut at a corner point between the NK Crikvenica Football Club and the secondary football field, and in the south-western area of the planned parking lot near the Town Sports Hall in Kotorska street.

First, the approximately 50 cm thick surface layer of construction rubble followed by a layer of deposited clay had to be torn off. Both layers had no archaeological nor cultural content, suggesting that neither permanent nor temporary settlements were established in this area in that period.

Soon thereafter, in the next stratigraphic item, SJ 005, the first indicators of archaeological material were unearthed. These were fragments of Roman coarse pottery and structural clay products, mostly bricks. The deeper we went, the richer the finds in the layer. Due to financial and time restrictions, in the course of the second week of the trial excavation we had to narrow the size of the investigated area within Trench A to half, which we called the Micro-trench B.

The entire material found was fragmented. Amphorae finds prevail. Apart from amphorae, fragments of pottery were found. Particularly frequent are fragments of dishes, bowls and little mugs. No less important are finds of thin walled pottery. This is extraordinarily fine pottery, often decorated.

Concerning structural clay products at the Crikvenica-Playground site, a larger number of fragments with different uses was found. These are in the first place finds of tegulae, imbrices, etc. One fragment bears a mark on it.

At the Roman walking level, SU 008, tightly packed, red and orange, rich earth was uncovered. Its entire surface was filled with soot and wood fragments. We concluded that it might have been a mould for firing ceramics (kiln).